

ՔՈՒԶԱԿԵԱՆ ՏԱՂԵՐՈՒ ՆՈՐ ՇԱՐԻՔ ՄԸ

— 00 —

Քուչակեան տաղերու ոսկեհանքը շատ աւելի հարուստ է քան ինչ որ ես ինքս կը կարծէի այն օրերուն ուր ի լոյս կ'ընծայէի « Նա-հապեա Քուչակի Դիւանը » : Այդ հատորին մէջ ամփոփած էի ինչ որ մինչեւ այդ ընդէն այդ տաղերէն օրինակած էի Ս. Ղազարու վանքի և Գարիգի Այդ. Մատենադարանի ձեռագիրներէն և ինչ որ Տեմկանցի Հայերգին ու Կոստանեանի « Ժողովածու » ներուն մէջ հրատարակուած գտած էի : Ատկից ի վեր, թէ՛ Վենետիկի վանքին այլ ձեռագիրներուն, թէ՛ Էջմիածնի տաղարաններէն ոմանց մէջ գտայ բազմաթիւ շարքեր այդ տաղերէն, բարեկամներ ինծի զրկեցին օրինակութիւններ այդպիսի շարքերու զոր քաղած էին իրենց տեսած այս կամ այն ձեռագրէն : Ատոնցմէ մաս մը հրատարակած եմ Անահիտի առաջին շրջանի թիւերէն ոմանց մէջ : Անահիտի նոր շրջանի կարգ մը թիւերուն մէջ հրատարակեցի քանի մը ճոխ տաղաչարքեր, որոնց միոյն օրինակութիւնը գտայ հանդուցեալ Գազիկ Տէմկեանի մէկ ձեռագիր հաւաքածուին մէջ զոր Արամ Անտոնեան հաճեցաւ ինծի հաղորդել, և որոնց միւսը Անահիտի աշխատակից Յ. Քիւրտեան իր ունեցած մէկ ձեռագրէն օրինակելով զրկեց ինծի : Վերջապէս Անահիտի Դ. տարւան 1—2 թիւին մէջ հրատարակեցի փոքրիկ շարք մը, որուն օրինակութիւնը ինծի զրկեց Տոքթ. Յ. Տէր Ղազարեան, և նոյն թիւին մէջ սկսայ նաեւ ի լոյս ընծայել առաջին մասը ընդարձակ և ընտիր երկու տաղաչարքերու որոնց լուսա-

նկարչական արտատպութիւնը բարութիւնն ունեցաւ ինծի զրկելու նոյն անձնաւորութիւնը և որոնց ստուարագոյն մասը զեռ կը մնայ անտխալ :

Քուչակեան տաղերու նոր հաւաքածու մը պատրաստելու ծրագիրը շատոնց ի վեր մտքիս մէջ ունիմ, հաւաքածու մը, որ պիտի ըլլայ տասն անգամ աւելի ստուար քան այն զոր ի լոյս ընծայեցի 1902ին : Երեւան գտնուած միջոցիս, Մելիքոնեան Թօնտի Յանձնաժողովը, իմ մանաւոր իմ այդ գիտաւորութիւնս, առաջարկեց որ իր միջոցով հրատարակեմ այդ աշխատութիւնս :

Ատոր համար՝ օրինակեցի այն տաղաչարքերը որ կը գտնուին Երեւանի Պետ. Մատենադարանի հինգ ձեռագիրներու, Երուանդ Շահագիրի պատկանող հին տաղարանի մը և Էջմիածնի երկու ձեռագիրներու մէջ (զոր չէի տեսած 1908ին) : Դժբաղդարար ժամանակ չունեցայ պատերազմի առէն Էջմիածին բերուած ձեռագիրներուն մէջ գտնուող բոլոր նոր տաղարանները՝ որոնց մէջ կան նոյն շարքերէն՝ աչքէ անցնել, բայց յոյս ունիմ՝ բարեկամի մը միջոցով այդ շարքերու օրինակութիւնն ալ ստանալ :

Հ. Ներսէս Ակինեան, որ ինքն ալ հետաքրքրուած է այդ տաղաչարքերով և 6—7 տարի առաջ Սիմոն Յակոբեանի Արեւի ամսագրին մէջ հրատարակեց Վիէննայի վանքի մէկ ձեռագրին մէջ գտնուող երեք կարեւոր շարքերէն բաղուած

քանի մը քառակններ, Խ. Հայաստան եղած միջոցին էջմիածնի ու Երեւանի տաղարաններէն օրինակած է քուչակեան տաղաշարքերը եւ ինքն ալ պահ մը ծրագրած է այդ «Հայրէններու» մէկ հաւաքածուն ի լոյս ընծայել. բայց խմանալով այդ տաղաշարքերու քննական լիակատար հաւաքածուն հրատարակելու իմ որոշումս, ազնուօրէն հրաժարեցաւ՝ իմ ինդրանքովս՝ իր ծրագրին դործադրութենէն եւ հաճեցաւ ինծի հաղորդել իր օրինակութիւնը Վիեննայի վանքի թիւ 671 ձեռագրին մէջ գտնուող երեք մեծարժէք շարքերուն, որպէս զի իր անունով նախ Անահիտի մէջ երեւան, անցնելէ առաջ այն հատորին մէջ զոր պատրաստելու վրայ եմ եւ որուն խմբագրութիւնը կը յուսամ որ մէկ տարիէն վերջանայ:

Ուրեմն, Տօքթ. Տէր Ղազարեանի ձեռագրին պարունակած շարքերուն մնացեալ մասին հրատարակումը կը յետաձգեմ (կամ թերեւ՝ իբր անտիպ՝ ուրիշ անտիպներու հետ՝ կը վերապահեմ հատորին), եւ Անահիտի այս եւ յաջորդ թիւերուն մէջ կը հրատարակեմ Վիեննայի ձեռագրին երեք շարքերը: Ներկայ թիւին մէջ կ'երեւայ երրորդ շարքը, որուն տաղիկները գեղեցկադոյններէն են եւ ամենամեծ մասամբ անտիպ (առաջին երկու շարքերուն տաղերէն շատեր արդէն տպուած են, թէեւ ասոնցմէ իսկ ոմանք չահեկան փոփոխակներ կը կազմեն):

Պէտք է ընդունինք Մանուկ Աբեղեանի եւ Հ. Ներսէս Աղիւսեանի տեսութիւնը, որուն համեմատ այս տաղերը հին գուսանական երգեր են, ո՛չ Քուչակի մը դործ, այլ զանազան ժամանակներու մէջ զանազան բանաստեղծներէ յօրինուած տաղաշարքեր: Եւ կամ պէտք է ընդհակառակն շարունակենք զանոնք վերագրել՝ ըստ Արիստակէս վարդապետ Տեղիկանցի՝ Խարակոնիս թաղուած Նահապետ Քուչակ մեծ աշուղին: Այս հարցով

մանրամասնօրէն պիտի զբաղիմ պատրաստութեան մէջ եղող հատորին սկիզբը զրուելիք ուսումնասիրութեան մէջ: Հոս սաչափը կ'ազեմ ըսել թէ մասնաւոր կնիք մը կրող, ինքնուրոյն ոճ մը եւ դոյն մը ներկայացնող «Հայրէն»ներու այս շարքերուն սկզբնական հեղինակը, այս բնորոշ ու մեծարժէք բանաստեղծութեան հիմնադիրը, մէկ հոգի միայն կրնայ ըլլալ եւ ոչ թէ տարբեր ժամանակներու մէջ ապրած խումբ մը բանաստեղծներ: Այդ ըսկզբնական մեծ աշուղին արտադրութիւնները, շատ սիրուած, տարածուած, ժողովրդականացած, յետագայ դարերուն՝ զանազան տեղուանք՝ բազմաթիւ փոփոխակներու ծնունդ տուած են, ու նաեւ այդ նախնական տիպարին նմանողութեամբ կարգ մը նոր տաղիկներ յօրինուած ու եկած են աւելնալ ստեղծագործ աշուղին տաղաշարքերուն վրայ: Իսկ խրատական տաղիկներուն մէջ արդէն իսկ գիտենք որ կան զանազան բանաստեղծներու (Ֆրիկի, Յովհ. Երզնկացիի, Կեչառեցիի եւ այլոց) քառակններ, որոնք խառնուած են այդ շարքին:

Վիեննայի թիւ 671 ձեռագրին երրորդ շարքին վերեւ լուսանցքին վրայ գրուած Պլուզիքի բառը կրնար մեզի կարծել տալ թէ այդ բոլոր տաղաշարքերը Յովհաննէս Երզնկացիին (որ Պլուզ մականունն ալ կրած է) պէտք է վերագրել. այդ բազմահմուտ եկեղեցականը՝ որ իր գործերը մեծ մասամբ զբաւարով չարագրած է, թողած է ուսմական (բայց զբաւարախառն ուսմիկերէնով) խրատական ու կրօնաշունչ տաղիկներ՝ «Հայրէններու» ոճով ու տաղաշարիութեամբ, պակայն անհնար է որ հեղինակն ըլլայ սիրային տաղիկներուն եւ ասպատաշունչ, ըմբոստ ոգւով խրատական տաղիկներուն որ այս «քուչակեան» բանաստեղծութեան ամենէն ընթացիկ, կարեւոր ու յատկանշական մասը կը կազմեն: Այդ բանաստեղծութեան սկզբնական բուն հեղինա-

կին անունը ցարդ անձանթ մնալով, «Քուչա-
կ»ը՝ ըստ իս՝ կը մնայ ու պէտք է մնայ ըն-
դունում, տարածում, սիրում կեղծանու-
նը այդ խորհրդաւոր ու անգուղական քնարեր-
դակին:

Ա. 2.

— 00 —

**« ՔՈՒԶԱԿԵԱՆ » ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ
ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ
ՔԻԻ 671 ՏԱՂԱՐԱՆԷՆ**

— 00 —

Քուչակեան անուանումը Քառեակներու
երեք ընտիր խումբեր պահում են մեզի վի-
եննայի ք. 671 Տաղարանին մէջ: Այս Քառեակ-
ներէն, աւելի նիշդ «Հայրէն»ներէն ումանք բո-
լորովին նոր են, ուրիշներ ծանօթ են այլ ձե-
ռագիր եւ տպագիր աղբիւրներէ. կան Հայրէն-
ներ ալ, որոնք հոս ուրիշ խմբագրութեամբ կը
ներկայանան: Առանց համեմատութիւններու
ձեռնամուխ ըլլալու՝ պիտի հրատարակեմ այս-
տեղ այդ երեք խումբերը, ինչպէս անոնք հա-
սած են մեզի ք. 671 ձեռագրին մէջ:

Այս խումբերէն ինչ ինչ Քառեակներ երա-
տարակած եմ քաղաւածաբար Սիմէոն Յակոբ-
եանի Արեղ ամսագրին մէջ 1923ին:

ԶԵՌԱԳԻՐԸ.

Թ. 671 ձեռագիրը՝ 14.80x10 սմ. մեծու-
թեամբ, այժմ կը պարունակէ 204 թուրք.
գրում երկու տարբեր գրիչներէ՝ նոտրագիր
գրչութեամբ: Ա. մասին (թղ. 1-95) գրիչն է
Կարապետ, որ թղ. 95ա կը յայտնէ թէ աւար-
տած է 1698ին: Բ. մասին (թղ. 96-204) գրիչը
անծանօթ կը մնայ: Զկայ ակնարկութիւն նաեւ
գրչութեան տեղւոյ մասին: Դժբախտաբար

ձեռագրէն շատ քղբեր, նաեւ բերքեր դուրս
ինկած, կորսուած են. այսպէս նաեւ թուրք-
21էն յառաջ, որով կը պակսին Ա. խումբին
սկիզբէն անծանօթ բոլոր Քառեակներ. կո-
րուստ կրած է նաեւ Բ. խումբը՝ թղ. 198էն
յառաջ, ուր դուրս ինկած է ամբողջ բերք մը
(իբր 11 թուրք), նոյնպէս թղ. 199էն յառաջ
2 թուրք. այս թուրքերու անկման հետեւում-
բեամբ Բ. խումբէն, որ 120 տուններէ կը բաղ-
կանար, մօտաւորապէս 36 տուն կը պակսի:
Կ'երեւայ թէ ձեռագրին վերջէն ալ բերքեր
ինկած են. որովհետեւ կ'աւարտի այժմ ք. 116
փառեակով եւ չկայ որ եւ է յիշատակագրու-
թիւն գրչին անձին եւ գրչութեան ժամանակի
մասին:

Այս Ա—Գ. խումբերը գետեղում են Զե-
ռագրին մէջ այսպէս.

Ա. (Քառեակ 1—76) թղ. 21ա—35ա:

Բ. (Քառեակ 77—94) թղ. 198ա—201ա:

Գ. (Քառեակ 95—116) թղ. 201ա—204բ:

Ուշադրութեան արժանի է երբորդ խմբի
սկիզբը, լուսանցքի վրայ տեսնուած ծանօթա-
գրութիւնս, գոր մենք իբրեւ խորագիր յառաջ
բերինք. Պիուզ

ԻՔԻ

Միտքն է անշուշտ, թէ Քառեակներս կը
վերաբերին Պիուզիկին: Ո՞վ է այդ Պիուզիկը.
Յովհաննէս Երզնկացի, թէ ուրիշ համանուն,
մեծ անծանօթ անձնաւորութիւն մը: Առանց
տարակուսի հայրէն փառեակները ոչ մէկ հե-
ղինակի գործեր են եւ ոչ մէկ ժամանակի:

Քառեակներուս կից կը հրատարակեմ Հոգ-
ւոյ տաղ մըն ալ, որ, որչափ ինձ յայտնի է,
հրապարակ չէ ելած մինչեւ օրս: Ոնր հայրէն-
ներու նկարագրով է:

Վիեննա, 4 Սեպտ. 1933.

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ